

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

PUDUNGWANA 2010

MATSHWAO: 80

NAKO: dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 10.

DITAELO HO MOHLAHLA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Thutapuo le Tshebediso ya puo	(40)

2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.
9. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
10. Dipotso tsohle di arajwe ka Sesotho.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o nehlwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa yona.

POTSO YA 1

Bala tema ena e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse hlahang tlasa yona. Araba ka lentswe le le leng feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

TEMA YA 1**TLHASELO**

Ya re ha e le hara mpa ya bosiu, a utlwahala Tlebere, a buela tlase a re: "He banna, tsohang nako ke yona." E re ka ha ba ne ba ithobaditse, ba re hong kgwapho. Mong a le koto, mong a le selepe a bile a le lejwehadi. Kaofela ba toba ntlong.

Di sa utlwa leratanyana ntja tse tona, tsa hana ho utlwa. Tsa bohola; tsa hla tsa halefa hampe. Monga tsona, Nthabiseng, a ba a tseba hore di bona ho hong. A re phuru ka tlong a se a le molamu; a bile a le koto. Pelo e nngwe ya re a di kgalemele, e nngwe ya hana. E re ka ha a ne a se a tsielehile, a kgaruma: "Ke mang?" A anela ho botsa a mpa a hloka karabo. A kgaruma ka ntswe le phahameng: "Tshaaa, ha di ba je!" Tsa itahlela ka hara bona, tsa ba qhalakanya.

Tlebere a tswa a le koto, a qhala ntja hlooho. Ya re hang kou, yaba ke phetho, e shwele. A kgoroha, a fihla a hotetsa ntlo. Ha ruma feela ha re ruu! Kgabo ha tlola e kgubedu. Mosi o motala wa ipopa ho ya hodimo. Lepatlelong dinku tsa ferekana, tsa hatana hodimo, tsa tsamaya di bile di ntse di tla fatshe ka maoto.

Methaka e ileng ya theosetsa tlase, e akgang Ramakgibitla ka hare, ya tshwarisana bothata le modisana wa dinku, Nthabiseng, lerallaneng le ka tlasa motebo. Ka baka la lefifi, Molwantwa a lemoha hore ba ka tloha ba ntshana kotsi e le bona. A hoeletsa: "Kgutlang, banna!" "Moshanyana enwa o batla ho re tlodisa kgati, ha re mo tloheleng!"

Ba kgutlela morao. Ba fihla ba itahlela ka hara dinku jwalo ka phokojwe e lapileng. Ba fumana Tlebere a se a ntse a solla ka hara tsona, a kgetha tseo a di batlang. Ba mo thusa. Ba di arola sekoto se seholo, ba ya ka tsona.

Hara dinku tseo ba di nkileng, ho ne ho na le nku e nngwe, e tlanngweng lengenengene molaleng. Fifing leo le letsholetsho, Nthabiseng a hlokofala ha a lemoha hore mashodu ao, a nkelletse le nku yabo eo a neng a e rata haholo. Pelo ya hae ya utlwa bohloko haholo yaka e ka tloha e phatloha. A nahana hore e ka ba bokwala bo tshabehang ho yena, haeba mashodu ao, a ka hapa diphoofolo tsa ntatae mahlong a hae, moo a di tadimileng, a mpa a sa etse letho ho di pholosa. Yaba o qetela ka pelong jwalo ka moloi a re: "Ke tla shwella moo diphoofolo tsena tsa ntate di tla shwela teng. Ka ngwaneso Mmannyadiseng, re sa tla gothisana lehlokwa le ona ana mashodu."

Moo a ntseng a thuisa taba tsena kelellong ya hae, a utlwa tshepe e se e lla hojana phulaneng e ka tlasa motebo, ka nqa ya Botjhabela. A letsa molodi ntja tsa hae tsa mo bokanela; a sala mashodu ao morao. O ne a a latela a le sebakana a sa batle ho a hata direthe.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho *Lerole le lefubedu*, VS Manaka, 1976: 12 – 13]

- 1.1 E ne e le nako efe ha mashodu a hlasela? (1)
- 1.2 Tlhaselo ee e ne e etsahalla hokae? (1)
- 1.3 Ke eng e bontshang hore modisana enwa, Nthabiseng, o ne a dutse a itshireleditse sebakeng seo? Bolela e le NNGWE feela. (1)
- 1.4 Mashodu a ile a sitiswa ke eng ho tshwara Nthabiseng? (1)
- 1.5 Fana ka tlhaloso ya polelwana e latelang ka ho kgetha karabo e nepahetseng ho tseo o di fuweng./Ngola tlhaku ya karabo e nepahetseng feela.
Ho qothisana lehlakwa.
- A Ho tshwarisana bothata
- B Ho hlaselana
- C Ho utswetsana dinku
- D Ho hatana hodimo (2)
- 1.6 Ke ketsahalo efe e re tsebisang hore mashodu ha a ka a bolaya dintja tsa Nthabiseng kaofela? (2)
- 1.7 Hobaneng ha Nthabiseng a ile a etsa qeto ya ho sala mashodu ao morao? (2)
- 1.8 Diketso tsa Tlebere temeng ena, di mo totobatsa e le motho wa botho/semelo sefe? (2)
- 1.9 Ho tswa seratswaneng fumana dipolelwana tse atamelaneng ka moelelo ho tsena tse latelang:
- 1.9.1 A botsa ka ntswe le phahameng. (2)
- 1.9.2 Ho bapala ka motho. (2)
- 1.10 Ho ya ka wena, na qeto ya Nthabiseng ya ho sala mashodu ao morao, e ne e le e nepahetseng? Hobaneng o realo? (2)
- 1.11 Tsela eo mongodi a hlalosang tlhaselo eo ka yona, e etsa hore o be le maikutlo a mofuta ofe? Hobaneng ha o realo? (2)

Boha tema ena e latelang o nto araba dipotso tse e latelang.

TEMA YA 2

PAPATSO

Tsetela thepeng e ratehang ya hao – sefahleho sa hao!
Tsetela Lekwebeng la Pond's ya Sefahleho
mme o ka hapa R10 000 ho tsetela
ho wena!

HAPA

E le nngwe ya dimpho tsa
R10 000 kontane

Le

Tse 50 tsa matshediso tsa R1 000 kontane

Jwang?

- Reka Lekweba la Pond's ya Sefahleho
- 'Sms' Bokamoso ba ka le dinomoro tsa bakhoutu
ho **33595**

'Sms' e ja R1,50

- Tlhodisano e qala: 15 Pherekong 2010
Tlhodisano e kwalwa: 31 Motsheanong 2010

Melao ya tlhodisano e tla latelwa.

Bakeng sa melao ya tlhodisano, etela:

www.ponds.co.za kapa founela 0860 572 861

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa Bona, Motsheanong 2010]

- 1.12 Bolela ntho e le NNGWE eo mmadi a ka e etsang hore a hape moputso. (1)
- 1.13 Mmadi ya tla reka sehlahiswa sena o tla una molemo ofe? (1)
- 1.14 Babadi ba behetswe kgwedi tse kae ho kenela tlhodisano? (2)
- 1.15 Lentswe lena 'thepa' le bolela eng papatsong ena? (2)
- 1.16 Maikemisetso a babapatsi ke afe ka papatso ena? (2)
- 1.17 Na o ka re papatso ee e na le kgethollo? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, e be o di kgutsufatsa ka dintlha tse supileng ka mantswe a ka bang 60 ho isa ho a 70. Dintlha tsa hao di be ka sebopeho sa dipolelo tse hlahlamanang, e seng ka lentswe le le leng feela. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

DITLWAELO TSE NTLE TSA HO SEBEDISA TJHELETE

Diphuputso di bontsha hore Maafrikaborwa a mangata a sebedisa tjhelete bohlaswa. Bongata bo phela jwalo ka ha eka la hosane ha le sa tla tjhaba.

Steven Bacher, rkgwebo le setsebi ho tsa ditjhelete, o re tlwaelo e ntle tshebedisong ya tjhelete, ke ho se sebedise tjhelete eo o se nang yona. Motho a se ikenye dikolotong. Steven o fana ka dikeletso malebana le tshebediso e molemo ya tjhelete.

O re batho ba lokela ho etsa bajete. Ho etsa bajete ho thusa motho ho ba le taolo tjheleteng ya hae. Batho bohle, haholoholo ba batjha, ba lokela ho hlompha tjhelete hobane hang ha motho a qeta ho e amohela, a e sebedisa, e ile, e ke ke ya hlola e kgutlela ho yena.

Steven o re batho ba itlwaetse ho se sebedise diselefounu haholo. Ho bua ka selefounu haholo ho ja tjhelete. Melaetsa ya diSMS e boloka tjhelete. Se seng se molemo ke hore hang ha motho a qeta ho amohela, a lefe mekitlane ya hae. Sena se thusa hore motho a se iphumane a sebedisitse tjhelete dinthong tse ding, a so lefe dikoloto.

Batho ba tlameha ho sebedisa dikarete tsa mekitlane, tsona dikreditikhate tsa bona ka hloko. Bongata bo se bo le dikolotong tse tshabehang ka baka la ho di sebedisa hampe. Bohlale ke hore motho a no siya kreditikhate ya hae hae, ha a tseba hore o hloleha ho itshwara. Keletso ya bohlokwahlokwa ke ya hore motho a boloke diperesente tse 15 tsa moputso wa hae kgwedi le kgwedi.

[E fetoletswe le ho lokiswa ho tswa makasineng ya *Move*, Pherekong 2010]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3****TEMA YA 1**

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse e latelang.

Morena Mokotla le banna ba lekgotla ha ba kopana mme ba utlwa tsena, ba fela ba bona ho hlokeha hore Lesedi, a ke a etelwe ka diphafa.

Lesedi a sa ntse a itlhalosetsa moelelo wa poulelo, a utlwa: "Ko, ko!" A nyarohela hodimo. Lentswe leo e ne e le la motho wa monna. A re e se ke ya ba Mmalekupa, o ne a tswa mo bitsetsa banna ba lekgotla la Dinare. "Na e be monyako o tswelang ka ntle o notletswe?", a ipotsa a phahamisitse matshwafo.

"Bula mona, wena monna!" Lentswe la mo kgaruma ka bohale, la ntano latelwa ke ho sebaseba ha banna bao.

"Butle ntate, ke nna eo ke se ke tliho o bulela!" Lesedi a realo a phahama betheng moo a neng a ntse a dutse teng. A tsamaya, a leba monyako oo ho neng ho ntse ho kokotwa ho wona. Ha a fihla teng, ho na le hore a ba bulele, a notlela lehlafo leo yaba o ba hlodisa le fensetereng a ntse a sa e bula.

E re ka ha phaposi eo e ne e sa kgantshwa, a atleha ho bona ka ntle lefifing leo la phirimana, a ba a thuswa le ke bohaufo ba banna bao ho ba bona hantle. Matsohong ba ne ba leketlisitse diphafa tse telele. Ho ne ho se motho wa mosadi ka hara bona. E mong wa bona a re: "O ne o bula kapa o ne o notlela moo, wena? Bula mona monna. Ho bonahala hore o hile o na le nkanenyana hee."

"Ha o sa bule, re tla le tshwatlella le kosene lehlafofanyana lena la hao, wena!" Ke e mong wa bona eo.

Lesedi a utlwa ba mo buisa ka tello le boikakaso, eka hoja ba ne ba na le tokelo ya ho tla mo tshwenya a imametse ha hae. Yaba o a nanya, o lata selepe sa hae. "Le re ntho eo le e batlang ke eng ha ka moo, lona banna?" A botsa a ba hlodisa le fensetereng hape.

"Utlwang o tella batho hakakang hleng, banna!"

"O re ka ha o le tshjhere ha hao moo re ke ke ra kena?"

"Ke tella ho feta lona le tshleng ha ka moo ka dijase?"

"Tlisang tshepe ke qheketse hlafo lena la hae; ke a bona hore enwa o nahana hore re tliho bapala le yena mona.'

Ba fela ba etsa mokutu wa ho thuha lehlafo. Lesedi a ba siya ba ntse ba itlhodiya ka lehlafo jwalo. A fihla a tlolela ka ntle ka fensetere ya phaposi e nngwe. A ya ho bona a ipapisitse ka lerako la ntlo. A be a se a le hara bona ka selepe, phohlo, putla, phohlo, phohlo, putla, phohlo, putla, ka dijase thetherethere, putla!

"O se a nqetile, joo!" ho realo wa pele.

"Itshuu!" ke wa bobedi eo.

"Hmm!" wa boraro, putla.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Mosikong wa Lerato*, T Mafata, 1988:32 – 33]

- 3.1 Nehelana ka lehlaloso^{ngwe}/sinonime ya lentswe le ntshofaditsweng polelong e latelang. Ngola karabo feela.
Ho hlokahala hore Lesedi a ke a **etelwe** ka diphafa. (1)
- 3.2 Nehelana ka lelatodi/antonime ya lentswe le ntshofaditsweng. Ngola karabo feela.
Motho eo ya kokotang o ne a bua ka **boikakaso** bo boholo. (1)
- 3.3 Polelong ena, 'o ne o bula **kapa** o ne o notlela wena?', lentswe le ntshofaditsweng ke lekopanyi. Ntsha lekopanyi polelong e latelang. Ngola karabo feela.
Ba fela ba bona ho hlokahala hore Lesedi a ke a etelwe ka diphafa. (1)
- 3.4 Matsohong ba ne ba leketlisitse diphafa **tse telele**. Lentswe le ntshofaditsweng polelong ena ke lekgethi. Ngola polelo e latelang hape mme o lokise phoso lekgething le ntshofaditsweng.
Lesiba e ne e le molotsana **ya mobe** haholo. (1)
- 3.5 Polelong ena, 'o se a *nqetile*, **joo!**, ho realo wa pele. Lentswe le ntshofaditsweng ke lelahlelwa. Ipopele dipolelo ka malahlelwa a latelang:
- 3.5.1 kgidi! (2)
- 3.5.2 hao! (2)
- 3.6 Polelong ena, 'Lesedi a ke a **etelwe** ka diphafa', leetsi le ntshofaditsweng le ho boetsuwa. Fetolela leetsi le latelang boetsuweng mme o be o le sebedise polelong eo o ipopetseng yona.
thuha (2)
- 3.7 Ngola polelo e latelang temekisong ya tatolo/kganyetso.
Bula mona wena. (2)
- 3.8 Hlalosa sekapolelo/maelana ana a latelang:
A phahamisitse matshwafo. (2)
- 3.9 Lentswe le ntshofaditsweng polelong ena, 'Bula mona **wena**, monna!, ke leemedi/leemediqho. Nehelana ka maemedi/maemediqho a mantswe a ntshofaditsweng polelong e latelang:
Tlisang **tshepe** eo ke qheketse **hlafi** lena la hae. (2)

- 3.10 Ngola polelo e latelang e le ho lekgate letlang.
Lentswe la mo kgaruma ka bohale. (2)
- 3.11 Leetsi le ntshofaditsweng polelong ena, 'ho **bonahala** hore o hlile o na le nkanenyana hee', ke leetsehi. Sebedisa leetsi le latelang e le leetsetsi polelong eo o ipopetseng yona.
bula (2)
- 3.12 Nyenyefatsa lentswe lena '**dijase**' mme o be o le sebedise polelong eo o ipopetseng yona. (2)
- 3.13 Ipopele maele ka lentswe lena '**monna**', o be o nehelane ka tthaloso ya ona. (4)
- 3.14 Hlopholla/qhaqholla polelomamarane e latelang ka ho bolela mefuta ya dipolelwana tse ntshofaditsweng.
Lesedi **ha a hlodisa ka fensetere**, a bona banna **ba leketlisitseng diphafa tse telele**. (4)

TEMA YA 2

Bala tema e latelang o nto araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

**FESTIVALE YA MMINO WA JEZZ
YA MAEMO A HODIMODIMO**

FIFA, SAFA le MTN ba hlophisitse Festivale ya jezz ho keteka katleho ya Dipapadi tsa Mohope wa Lefatshe wa 2010.

DITLHOPHISO DI EME TJENA:

Sebaka: Lebala la dipapadi la Soccer City

Mohla la: 11 Tshitwe 2010

Nako: 12h00 – 18h00

Ho kena: R20,00 Feela!

Dibini ke tse ngatangata tse tummeng tse akgang **boHugh Masekela, Don Laka, Jonas Gwangwa** le ba bang.

**PHUTHEHANG BOHLE RE TLO THABANG MMOHO RE ITSOKOTSENG RE
THENTHENG DIHLOOHO**

**MMINO, MMINO, MMINO
KE MANTLETSENTLETSE!!**

Bakeng sa dintlha tse fellelseng letsetsa: 084 345 6789 Dineo Molefe

3.15	Fana ka diakronime tse PEDI tse hlahellang phousetareng ena.	(2)
3.16	Sebedisa leetsi lena thaba e le lebitso polelong eo o ipopetseng yona.	(2)
3.17	Ipopele polelo eo ho yona o sebedisitseng lentswe hlooho , ho totobatsa moelelo o ritsitseng (moelelo oo e seng wa setho sa mmele).	(2)
3.18	Hobaneng ho makeno ho sebedisitswe letshwao la makalo?	(2)
3.19	Ke hobaneng ha sehlooho se ngotswe ka mongolo o motenya?	(2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C:	40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA:	80